

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

МУЗИЧНА ГРАМОТА

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Спеціальність "Хореографія"
Спеціалізація "Народна хореографія"

Київ – 2005

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

МУЗИЧНА ГРАМОТА

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

Спеціальність “Хореографія”
Спеціалізація “Народна хореографія”

2005

МУЗИЧНА ГРАМОТА

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 12 с.

Укладачі:	<i>І. О. Осецька, Н. О. Покладій, О. В. Рафес</i> – викладачі Миколаївського училища культури
Рецензенти:	<i>О. М. Петренко</i> – кандидат мистецтвознавства, доцент Миколаївської філії КНУКІМ <i>В. П. Дудченко</i> – викладач Київського обласного учи- лища культури і мистецтв
Відповідальний за випуск	<i>Т. Ф. Стронько</i>
Редактор	<i>Є. Д. Колесник</i>
Консультант- хореограф	<i>Л. П. Щербіна</i>

Підписано до друку 02.12.05 р. Гарнітура Times
Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 0,75. Наклад 900 прим.

Видавництво «Нова Книга» м. Вінниця, вул. Стеценка, 46/85
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції ДК №103 від 30.06.2000 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: newbook1@vinnitsa.com
www.novaknyha.com.ua

© Державний методичний центр
навчальних закладів культури
і мистецтв України, 2005

Пояснювальна записка

Концепція, мета та завдання курсу

Союз музики й танцю приховує в собі величезні виражальні можли-
вості, які є багатющим арсеналом мистецтва хореографії. Від органічності
їх злиття залежить художня цінність хореографічного твору. Для досяг-
нення цієї необхідної мети у самостійній творчій діяльності майбутніх
керівників танцювальних колективів потрібні професійні знання як у
галузі специфіки танцю, так і у галузі специфіки музики, а також глибоке
проникнення у внутрішні закономірності зв'язків музики й пластики.

Музичне виховання студентів-хореографів є завданням цілого музич-
но-теоретичних дисциплін, який згідно з навчальним планом складається
з двох предметів: “Музичної грамоти” та “Музичної літератури”.

Концепція курсу “Музичної грамоти” впливає з потреб сучасної
хореографічної практики.

Її основні положення:

- курс “Музичної грамоти” передбачає вивчення основних виражальних
засобів музики;
- зміст предмета включає два розділи: 1 – “Основні елементи музичної
системи”, 2 – “Основи аналізу музичних творів”;
- методика викладання базується на творчому підході до навчання,
передбачає використання елементів передових педагогічних методів
(особливо проблемного).

Загальний метод викладення матеріалу включає такі основні етапи:

- теоретичне ознайомлення з основними характеристиками того чи
іншого елемента музичної системи (після прослуховування музичних
фрагментів), усвідомлення потенціальних виражальних можливостей,
сприймання їх конкретної реалізації в контексті музичного твору,
тобто у взаємодії з іншими елементами музичної мови;
- запропонована програма скоректована з суміжними предметами хо-
реографічного циклу (“Класичний, народний та сучасний танець”,
“Композиція і постановка танцю”, “Методика викладання хореогра-
фії” та ін.), а також з “Музичною літературою”;
- даний предмет враховує загальні завдання виховання індивідуальної
творчої особистості: розвиває музичні здібності (слух, пам'ять, по-

чуття ритму тощо), ініціативу та самостійність студентів, розширює музичний кругозір, навчає образному та логічному мисленню, виховує культуру почуттів та художній смак.

Мета курсу:

- придбання студентами системи знань про специфіку основних засобів музичної виразності;
- ознайомлення з їх відображенням у нотному тексті;
- вироблення практичних вмінь та навичок побудови деяких елементів музичної системи, їх слухового сприймання як в контексті музичного твору, так і поза ним;
- навчання основам методики музичного аналізу з метою свідомого сприймання музичного образу та його можливого переказу в пластичний ряд.

Короткі методичні вказівки

Предмет “Музична грамота” не повинен стати лише полегшеним варіантом предмета “Теорія музики”, який вивчається студентами музичних спеціалізацій. Вони мають єдину теоретичну базу, але наповненість їх якісно відрізняється як за змістом, так і за методикою. Специфіка хореографії вимагає розвитку не тільки музичного, але й музично-пластичного мислення, тому викладення кожної теми курсу “Музичної грамоти” має враховувати кінцеву мету: використання цих знань у хореографічній практиці. Слід підкреслити синтезуючий характер предмета, який поєднує в собі деякі елементи таких складних дисциплін, як “Гармонія”, “Сольфеджіо”, “Аналіз музичних творів”, однак не треба його перевантажувати, тому що згідно з навчальним планом на весь курс відводиться мала кількість годин (36). Ситуація ускладнюється відсутністю спеціальної музичної освіти у більшості студентів-хореографів. Тому методика викладання предмета повинна враховувати принцип – “говорити про складне просто, але не спрощено” (цікавий матеріал в цьому відношенні мають книги Л. Бернштейна “Музыка – всем” і “Концерты для молодежи”). Мета і внутрішня структура курсу відкривають простір для педагогічної творчості викладача.

Кожну тему курсу треба починати з ілюстрування явища, яке вивчається. З перших кроків необхідно навчати уважно, свідомо слухати

музику. Першу зустріч зі студентами доцільно провести у формі бесіди з гнучким використанням проблемних ситуацій. Одним із запитань для обміркування може стати порівняння двох різних за своїми властивостями звуків з точки зору їх виразності. Така проста на перший погляд вправа, по-перше, надає викладачеві багатий матеріал для психологічного спостереження і виявлення індивідуальних особливостей і здібностей студентів, по-друге, націлює студентів на пильну увагу до музики, яка звучить, дчить аналізувати свої відчуття і передавати їх словами. У подальшому ці якості треба розвивати, тому на кожному уроці необхідно центральне місце віддавати прослуховуванню музики з подальшим усвідомленням, якими засобами даний образ створено. Доцільно для ілюстрацій та аналізу використовувати, в першу чергу, фрагменти творів, які звучать у хореографічному класі, однак тільки ними не обмежуватися (приблизний перелік музичного матеріалу, запропонований викладачами-хореографами додається; використовується в залежності від наявності нот і записів).

Курс “Музичної грамоти” має практичну спрямованість. В умовах обмеженості у часі особливе значення набуває логічність та унормування різноманітних форм роботи, які застосовуються на уроці. Не слід перевантажувати лекційну частину занять. Теоретичний матеріал бажано викладати стисло – у вигляді опорного конспекту (треба пам’ятати, що курс передбачає вивчення загальних відомостей про музичну мову). Теоретичні знання закріплювати письмовими вправами та грою на фортепіано.* Типи завдань необхідно пов’язати з вміннями, які повинні набути студенти (вимоги у першому розділі додаються після кожної теми, у другому – після всього розділу). Так, наприклад, вправа на побудову інтервалів, акордів, видів мажору та мінору не слід ускладнювати численністю знаків альтерації. Досить засвоїти принцип їх побудови, зате більшу увагу приділити їх слуховому сприйманню, особливо в контексті музичних творів. Слуховий аналіз не повинен зводитися до визначення того чи іншого елемента музичної мови. Для того, щоб створити проблемну ситуацію щодо використання цього елемента як засобу виразності, радимо застосовувати порівняння декількох варіантів одного музичного фрагменту зі змінами у темпі, ритмі, динаміці, гармонії тощо.

Особливу увагу треба звернути на розвиток почуття ритму, тому майже на кожному уроці бажано використовувати ті чи інші ритмічні вправи, у тому числі ритмічні диктанти.*

Щоб націлювати студентів на хореографічне “бачення” музичного твору, пропонуємо обмірковувати з викладачем-хореографом можливі варіанти вправ, які навчають погоджувати систему танцювальних рухів з характером музики, з логікою її мелодичного, ритмічного тощо розвитку.*

Провідним у викладанні “Музичної грамоти” має стати принцип індивідуалізації навчання. Однією з динамічних форм є вивчення предмета найбільш обдарованими студентами за індивідуальним планом.

Перевірка знань, умінь та навичок повинна проводитись на кожному уроці у тому чи іншому вигляді. Згідно з навчальним планом підсумковою формою контролю є диференційований залік. Пропонуємо два варіанти його проведення: 1 варіант – студент у класі аналізує музичний твір за вибором викладача (письмово); 2 варіант – студент вдома виконує аналіз музичного твору, використаного у самостійній хореографічній роботі, у вигляді реферату (анотації) і у класі захищає його, відповідаючи на запитання викладача*

Приблизний план аналізу музичного твору:

1. Автор твору.
2. Зміст і жанр.
3. Форма.
4. Ладо-тональність.
5. Розмір і його тип, особливості метро-ритму.
6. Темп.
7. Агогіка, нюанси.
8. Темброві особливості.
9. Фактура.*
10. Хореографічне “бачення” даного музичного твору.*

Структура курсу

Спеціальність “Хореографія”

Спеціалізація “Народна хореографія”

1 семестр – 36 годин (18 тижнів по 2 години) + диференційований залік

Всього з предмета – 36 годин

Тематичний план

№ п/п	Назва розділів і тем	Кількість годин
I	Основні елементи музичної системи	
1.1	Звук як матеріал для мистецтва	2
1.2	Система нотного письма	6
1.3	Метро-ритм. Темп. Динаміка	6
1.4	Лад. Тональність	4
1.5	Загальні відомості про інтервали, акорди, фактуру	6
II	Основи аналізу музичних творів	
2.1	Мелодія. Період	4
2.2	Прості двочастинна і трьохчастинна форми	2
2.3	Складна трьохчастинна форма	2
2.4	Варіації. Рондо	2
III	Підсумковий урок	2
ВСЬОГО:		36

Зміст курсу

РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ МУЗИЧНОЇ СИСТЕМИ

Тема 1.1. Звук як матеріал для мистецтва

Вступ. Хореографія як органічний синтез танцю й музики. Можливість поглибленого трактування образів за допомогою знань з музичної грамоти.

Виразні можливості звуків різних категорій. Звук як матеріал для мистецтва. Музичний звук та його властивості.

Студенти повинні:

- знати основні теоретичні положення даної теми;
- вміти описати виразність окремих звуків у залежності від їх властивостей.

Тема 1.2. Система нотного письма

Складові позначення звуків. Звукоряд. Клавіатура фортепіано. Октави. Регістр. Діапазон. Нотний стан. Нота. Басовий та скрипковий ключі.

Тривалості звуків та пауз. Знаки подовження тривалостей (кранка, ліга, фермата). Позначення основних засобів виконання (стакато, легато, акцент). Знаки скорочення та спрощення нотного письма (реприза, вольта, знак октавного перенесення). Тон. Півтон. Знаки альтерації.

Студенти повинні:

- знати основні теоретичні положення даної теми;
- вміти записати звуки різних октав на нотному стані у скрипковому та басовому ключах зі знаками альтерації та без них;
- вміти знайти їх на клавіатурі фортепіано;
- вміти прочитати ноти в нотному тексті;
- вміти прорахувати різні тривалості зі знаками подовження та без них;
- вміти визначити засоби виконання, їх зміну при прослуховуванні різноманітних музичних фрагментів.

Тема 1.3. Метро-ритм. Темп. Динаміка

Метро-ритмічна організація музики, її значення. Метр, доля, метричний акцент, такт, тактова риска, затакт, розмір (простий, складний, мішаний, змінний). Ритм. Синкопа, її види. Пунктирний ритм. Особливі форми поділу тривалостей. Метро-ритмічні формули найбільш розповсюджених танцювальних жанрів.

Темп, його основні позначення. Зв'язок темпу виконання з характером образів.

Динаміка як один з виражальних засобів розвитку музичного образу. Основні динамічні відтінки та їх позначення.

Студенти повинні:

- знати основні теоретичні положення даної теми;
- вміти простукати метр (ритм) при прослуховуванні музичних фрагментів, а також по пам'яті;
- вміти розпізнавати танець за його метро-ритмічною формулою;
- вміти простукати метро-ритмічні формули танців, які вивчаються у хореографічному класі;
- вміти порахувати кількість тактів у прослуханому музичному фрагменті;
- вміти визначити на слух розмір $(\frac{2}{4}, \frac{3}{4}, \frac{4}{4}, \frac{6}{8})$ у даному музичному фрагменті;

- вміти визначити на слух темп музичного фрагмента, який звучить, і позначити його італійською мовою;
- вміти пояснити зміни в характері музики у залежності від зміни темпу;
- вміти розставити динамічні відтінки у даному музичному фрагменті після його прослуховування (або паралельно);
- вміти записати найпростіші ритмічні диктанти.*

Тема 1.4. Лад. Тональність

Значення ладової організації музики. Поняття стійкості та нестійкості. Мажорний та мінорний лади. Гама. Будова мажорної та мінорної гам. Тональність. Різновиди мажору та мінору. Ключові та випадкові знаки. Розв'язання нестійких ступенів ладу. Виразальні можливості мажору та мінору. Загальні відомості про інші лади.* Поняття модуляції і тонального плану музичного твору.

Студенти повинні:

- знати основні теоретичні положення даної теми;
- вміти будувати різновиди мажорної та мінорної гам;
- вміти будувати мажорні та мінорні гами за їх формулою від даного звуку з подальшим записом ключових знаків;
- вміти визначити на слух лад (мажор чи мінор) у музичних фрагментах, які звучать.

Тема 1.5. Загальні відомості про інтервали, акорди, фактуру

Прості інтервали (чисті, малі, великі), їх гармонічна та мелодична форма, ступенева та тонова величина. Загальне поняття про зменшені та збільшені інтервали.* Консонанси і дисонанси. Інтервал як виражальний засіб музики.

Акорд. Тризвук, його різновиди. Головні тризвуки (та ступені) натурального мажору та гармонічного мінору, їх обернення.

Септакорд, його обернення. Основні септакорди (V, VII, II ступенів) і побічні. Поняття альтерованих акордів.* Загальні відомості про стійкість та нестійкість, фонізм співзвуч, логіку гармонічного розвитку. Виразальні можливості гармонії.

Загальні відомості про основні типи фактури (монодичну, гомофонно-гармонічну, акордову, поліфонічну).

Студенти повинні:

- знати основні теоретичні положення даної теми;
- вміти будувати (письмово та на фортепіано) чисті, малі та великі інтервали від даних звуків (угору та вниз) і визначати їх у нотному тексті;
- вміти відрізнати на слух консонанси і дисонанси, інтервал від тривуку та септакорду;
- вміти відрізнати на слух найтиповіші (вищезгадані) типи фактури.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ АНАЛІЗУ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

Тема 2.1. Мелодія. Період

Музика як мова. Поняття мелодії, її значення. Мелодична лінія. Кульмінація. Залежність характеру мелодії від сукупності всіх її елементів. Значення жанрових ознак мелодії.

Форма в музиці, її специфіка і значення. Період як основна форма викладення теми у гомофонній музиці. Масштаби, складові частини періоду (речення, фраза, мотив). Цезура. Загальне поняття про каденцію. Тематична будова періоду. Квадратний період. Принципи розвитку музичного матеріалу. Використання періоду в творах танцювальних жанрів.

Тема 2.2. Прості двочастинна і тричастинна форми

Загальна характеристика двочастинної форми. Структура частин та їх співвідношення. Різновиди двочастинної форми (репризна та безрепризна).

Загальна характеристика тричастинної форми. Структура, масштаби, співвідношення частин. Основні типи середнього розділу (розвиваючий та контрастний). Реприза (статична та динамічна).

Використання простої двочастинної та простої тричастинної форм у творах танцювальних жанрів.

Тема 2.3. Складна тричастинна форма

Загальна характеристика, історичне походження форми. Визначальна ознака складних форм: перша частина повинна бути складнішою за період. Структура частин, типи контрасту між ними. Складна тричастинна форма з серединою типу “трію” як найбільш розповсюджена у танцювальній музиці. Загальне поняття про середину типу “епізод”.

Тема 2.4. Варіації. Рондо

Загальна характеристика форми варіацій. Походження варіаційної форми з народних джерел. Класичні варіації. Загальні відомості про інші типи варіацій. Шляхи використання принципу варіаційного розвитку в побудові хореографічних композицій.

Загальна характеристика форми рондо. Історичне походження, народно-жанрові витоки. Особливості класичного рондо. Використання рондо в балетній музиці.

Загальні вимоги до розділу “Основи аналізу музичних творів”

Студенти повинні:

- знати основні теоретичні положення всіх тем розділу;
- вміти визначати форму музичного твору, який звучить (період, прості двочастинну та тричастинну форми, варіації, рондо);
- вміти визначати форму твору (прості двочастинну та тричастинну) за його нотним текстом.

ПРИМІТКА: ознайомлення з іншими музичними формами передбачається у курсі “Музичної літератури”.

Музичний матеріал для аналізу (запропонований хореографами):

1. Дж. Палестрина. Фрагменти меси папи Марчелло.
2. А. Вівальді. “Пори року” (фрагм.).
3. І. С. Бах. Добре темперований клавір. Прелюдії; Італійський концерт, ч. 1; Французькі сюїти, куранти.
4. Ж. Б. Люлі. Фрагменти з балету “Міщанин у дворянстві”.
5. Ж. Рамо. Опера-балет “Пігмаліон” (фрагм.).
6. В. А. Моцарт. Фрагменти з балету “Безділушки”.
7. Л. Бетховен. Фрагменти з балету “Творіння Прометея”.

8. *Ф. Шопен*. Фортепіанні мініатюри.
9. *Р. Шуман*. “Карнавал”, “Фантастичні п’єси”.
10. *Ф. Ліст*. Прелюди.
11. *П. Чайковський*. Фрагменти балетів.
12. *С. Прокоф’єв*. Фрагменти з балетів “Ромео і Джульєтта”, “Попелюшка”.
13. *І. Стравінський*. Фрагменти з балетів “Весна священна”, “Пулчинела”.
14. *К. Дебюссі*. Фрагменти з балету “Ящик з іграшками”.
15. *Д. Шостакович*. Прелюдії.
16. *Б. Барток*. “Музика для струнних, ударних і челести”.
17. Музичні твори українських композиторів – за вибором викладача.

Література до першого розділу:

1. *Алексеев Б., Мясоедов А.* Элементарная теория музыки. – М., 1989
2. *Бернштейн Л.* Концерты для молодежи. – М., 1991.
3. *Варфоломеев А.* Музыкальная грамота для баянистов и аккордеонистов. Вып. 1–4. – Л., 1990.
4. *Виноградов Г., Красовская Е.* Занимательная теория музыки. – М., 1991.
5. *Келли М., Волчанник А., Лебец Л.* Безмашинное программирование в курсе элементарной теории музыки. – К., 1985.
6. *Красинская Л., Уткин В.* Элементарная теория музыки. – М., 1991.
7. Курс теории музыки. – Л., 1978.
8. Музыкальная энциклопедия. Т. 1–6.
9. *Павлюченко С.* Элементарная теория музыки. – К., 1980.
10. Упражнения по элементарной теории музыки. – Л., 1986.
11. *Хвостенко В.* Задачи и упражнения по элементарной теории музыки. – М., 1965.

Література до другого розділу:

1. *Мазель Л.* Строение музыкальных произведений. – М., 1986.
2. *Способин И.* Музыкальная форма. – М., 1980.
3. *Тюлин Ю.* и др. Музыкальная форма. – М., 1974.
4. *Тюлин Ю.* Строение музыкальной речи. – М., 1962.

Додаткова література:

1. *Шип С.* Музична форма від звуку до стилю. – К., 1998.